

Tekenen in de Tijd 87

21-27 maart 2021

De coronacrisis bepaalt ons nu al een jaar bij de weerbarstigheid van het leven. In de veertigdagentijd trainen we ons in het geloof dat in deze weerbarstigheid betekenis schuilt. Erik Borgman staat stil bij de vraag wat dat betekent, filosofisch en theologie, maar ook praktisch.

Afgelopen vrijdag werd bekend dat Paul van Tongeren de komende twee jaar 'denker des vaderlands' zal zijn. Je kunt deze keuze tegendraads noemen. Paul van Tongeren is van 1950 en behoort niet bepaald tot de categorie jonge honden. Hij is bovendien belijdend katholiek en laat dat in zijn filosofie doorklinken. Ook in het thema dat hij tijdens zijn ambtsperiode aan de orde wil stellen, klinkt dat door: het wonder van betekenis. Dan gaat het er niet om dat wij betekenis kunnen geven aan een zonder ons betekenisloze werkelijkheid, maar dat er betekenis is en wij door die betekenis worden geraakt en aangesproken. Van Tongeren noemt het in een interview in *Trouw* zelf een ervaring die zowel filosofisch als religieus is: dat alles door betekenis gedragen wordt, 'alles wat bij menselijk leven hoort en alles wat er überhaupt te denken valt'. Ook in de ethiek, Van Tongerens specialiteit, heeft hij altijd benadrukt dat de morele ervaring, dat er in het leven goed en kwaad is en op het spel staat, voorafgaat aan de vraag wat ons te doen staat. Wat deze dingen betreft, behoor ik als theoloog tot dezelfde traditie als Van Tongeren als filosoof.

Wat mij betreft is het hoopvol dat een filosoof met deze instelling juist nu wordt uitgeroepen tot denker des vaderlands. Het vergroot de kans dat we de komende tijd niet alleen praten over wat we moeten doen, maar ook over wat we eigenlijk meemaken. Niet allereerst wat COVID-19 van ons vraagt is belangrijk, maar wat het zegt. Dat het dagelijks leven met zijn routines veel wezenlijker is dan we vaak denken, bijvoorbeeld. Dat het mensen buitengewoon moeilijk valt om hun bed uit of van de bank af te komen voor het zoveelste online-overleg of de volgende online-les vanwege een stip op de horizon waarnaar ze op weg zouden zijn. We leven van de betekenis die we al levend ervaren. Dat wat we zeggen en doen ergens op slaat, dat het effect heeft in de wereld en in ons bestaan. Het leven vanuit het 'en toch' dat ons rest als die wegvalt, valt moeilijk vol te houden. Misschien hebben we het mede hierom nu wel moeilijker dan aan het begin van de coronacrisis. Toen hadden we de ervaring dat er iets moest gebeuren en deden dat. Nu kunnen we alleen nog maar in abstractie vertrouwen dat het vast wel allemaal ergens goed voor zal zijn.

Komende donderdag, 25 maart, is het Maria Boodschap. Negen maanden vóór kerstmis – de traditie gaat ervan uit dat Maria precies op de uitgerekende datum beviel – gedenken we dat Maria door de engel Gabriël werd bezocht en zij zwanger werd. Vorige week, op 19 maart, lasen wij dat Jozef in een droom werd aangemoedigd de zwangere Maria tot vrouw te nemen, 'want wat bij haar tot leven is gewekt, is van de heilige Geest' (Matteüs 1,20). Maria krijgt te horen dat heilige Geest op haar zal komen en kracht van de Allerhoogste haar zal overdekken (Lucas 1,35). Maria stelt zich beschikbaar: 'Ik ben de dienares van de Heer, laat met mij gebeuren zoals u gezegd hebt' (vers 38).

Dat wij ons deze dingen te binnen brengen nu wij ons voorbereiden op de gedachtenis van het lijden van Jezus op weg naar Pasen, vergroot wat mij betreft de betekenis van het feest van Maria Boodschap. Want dit is waar Maria 'ja' tegen zei: een kind dat naar menselijke maatstaven volkomen zal mislukken en op de meest

afschuwelijke wijze ter dood zal worden gebracht. Niettemin zingt Maria, en hebben gelovigen door de eeuwen dagelijks met haar gezongen: 'Mijn ziel prijst en looft de Heer, mijn hart juicht om God, mijn redder: Hij heeft oog gehad voor mij, zijn minste dienaar, alle geslachten zullen mij voortaan gelukkig prijzen' (Lucas 1,46-48). Haar leven is en wordt door God gezien en dat maakt niet alles makkelijk of zelfs goed, maar het maakt vertrouwen mogelijk in de betekenis die in alles verborgen is. Immers, als God op die betekenis vertrouwt, wat zouden wij dan nog twifelen. Maria trekt tot het einde met haar Zoon mee en deelt in zijn verdriet, omdat zij erin gelooft dat dit verdriet en dit einde van betekenis zijn.

Het middeleeuwse *Stabat Mater* bezingt het mede-lijden van Maria dat haar vertrouwen uitdrukt in de betekenis van Jezus' lijden en vraagt om eenzelfde vertrouwen (de Nederlandse vertaling is van Willem Wilmink):

Stabat Mater dolorosa
iuxta crucem lacrimosa,
Dum pendebat filius.
Cuius animam gementem
Contristatam et dolentem
Pertransivit gladius.
(...)

De Moeder stond door smart bevangen
en met tranen langs haar wangen
waar haar zoon gekruisigd hing.
En het was haar in haar lijden
of een zwaard haar kwam doorsnijden
dat dwars door het hart heen ging.
(...)

Eia mater fons amoris,
Me sentire vim doloris
Fac ut tecum lugeam.
Fac ut ardeat cor meum
In amando Christum Deum,
Ut sibi complacem.

Moeder, wil mijn hart bezeren
met de wonden die hem deren,
die zo nederig wilde zijn
om te lijden voor mijn zonden.
Laat mij lijden aan zijn wonden,
laat mij delen in zijn pijn.

Meetrekken met het lijden en sterven van anderen en van jezelf en er niet de ogen voor sluiten, opdat de betekenis die in de lelijkheid en de afschrikwekkendheid ervan verborgen ligt, tevoorschijn kan komen: het hoort voor mij tot het diepste mysterie van het christelijk geloof dat getuigt van een onbegrijpelijke, maar wat mij betreft onmiskenbare waarheid.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus